

Облога Полтави 1709 року

Полтава була одним із найпівденніших форпостів Гетьманщини, через який проходив шлях із України в Крим, до переправи на Дніпрі – Переволочної, через яку йшов зв'язок із Запорізькою Січчю, Правобережною Україною, Польщею. Після переходу гетьмана Івана Мазепи на сторону шведського короля Карла XII московське командування намагалося зайняти своїми гарнізонами найважливіші у воєнно-стратегічному плані міста й містечка Гетьманщини. Щодо Полтави це значення підсилювалося ще й мотивами політичного характеру. Полтавський полковник Іван Левенець був прибічником Мазепи й посвяченим у плани гетьмана. На час цих подій основна частина Полтавського полку знаходилася на Дону за наказом Петра I. Полтаву захищати було нікому. Інгерманландський полк безперешкодно зайняв місто 3 грудня 1708 року. Левенець змушений був підкоритися силі.

Щоб не втратити фортецю, Петро I призначив комендантом Полтави полковника Олексія Келіна, який прибув до міста орієнтовно 17 січня 1709 року з п'ятьма батальйонами піхоти. Гарнізон фортеці мав на озброєнні 49 гармат. Російська історіографія стверджувала, що гарнізон Келіна доповнили 2600 полтавців (жителів і частково козаків), які брали участь у «героїчній» обороні Полтави. В дійсності, в межах фортечних укріплень міста із загальною площею фортеці 40 гектарів, мешкало близько 2,5 тисячі жителів. Серед них жінки, діти, люди похилого віку. Тому твердження про 2600 городян, активних оборонців Полтави, є безпідставним. Водночас російські джерела не називають жодного імені полтавця-захисника, не були вони, «ймовірні городяни-герої», відзначені Петром I вже після вступу царської армії в Полтаву, коли винагороди отримав Келін та офіцерський склад гарнізону. Є лист Петра I коменданту Келіну від 19 червня 1709 року, в якому ясно виражене ставлення царя до городян: на випадок, якщо не буде надана допомога гарнізону, таємно вивести його з фортеці разом із полтавцями-чоловіками, а місто – підірвати. Тобто, комендант мав підірвати фортецю разом із рештою населення міста.

Міф про героїчну оборону Полтави та її тривалість (з 1 квітня по 27 червня 1709 року, 87 днів), відчайдушні штурми фортеці шведами походить із «Дневника военных действий Полтавской битвы», який ще часто називають «Дневником А.Келина». Проте цей щоденник склав у середині XVIII століття

доглядач робіт у Кронштадті Петро Крюкшин. Сучасний російський історик Павло Кротов назвав Крюкшина «петербургским сочинителем», літератором-патріотом, котрий створив героїчну епопею про оборону Полтави.

Полтава мала стати оперативною базою для подальшого походу Карла XII на Москву. Для шведського короля важливо було облогою фортеці затримати московські війська на лінії Ворскли, дочекатися приходу поляків, татар й спровокувати царя на рішучий бій, який відразу вирішив би московсько-шведське змагання. Із середини квітня 1709 року почалася поступова передислокація союзного війська (шведів, козаків Мазепи, запорожців) до Полтави. Тільки в ніч з 30 квітня на 1 травня 600 шведів і 400 запорожців під прикриттям Далекарлійського і Хельсінського полків приступили до облогових робіт. Тобто з цього часу розпочалася блокада міста, союзники проводили інженерні роботи: риття траншей, підкопів, закладання мін, встановлення артилерійських батарей. Супротивник намагався завадити цьому, поруйнувати контрміни, забрати закладений для підриву порох, зняти за допомогою снайперів вояків, які працювали в облогових укріпленнях. За таких обставин були значні втрати особового складу з обох сторін. Масових штурмів фортеці колонами за підтримки артилерійського вогню Карл XII не організовував, король беріг війська.

Отже, на противагу російській історіографії, яка використовує термін «оборона» Полтави, ми вживаємо термін «облога», підкреслюючи, що викликана вона була не цінністю її як фортеці у військово-інженерному розумінні, а винятково стратегічним значенням як для Петра I, так і для Карла XII. Повноправним господарем міста був комендант Келін із ввіреним йому гарнізоном, котрий і протидіяв обловим роботам супротивника. Достовірних джерел про «героїв-полтавців, учасників оборони Полтави», на сьогоднішній день не знайдено. Облога Полтави розпочалася 1 травня і тривала до завершення Полтавської битви 27 червня 1709 року. Полтавський полк підтримав гетьмана Мазепу. Масових відчайдушних штурмів міста не було. Облога Полтави значною мірою мала демонстраційний характер: Карл XII менше за все був зацікавлений у знищенні полтавського гарнізону та фортеці, справедливо розраховуючи, що шляхом їхньої блокади він зможе виманити головні сили московської армії на генеральну битву.